

La indumentària tradicional a Jesús¹

Pepa Nogués

CEITTE (Centre d'Estudis de la Indumentària Tradicional de les Terres de l'Ebre)

Sense la roba tant és el pobre com el ric! Aquesta dita popular ens indica que la indumentària, a més de la seua funció de cobrir el cos, també conté una càrrega de significació que situa els actors socials a dintre del grup social i cultural. Tot plegat ha estat l'objecte d'estudi d'aquesta recerca; amb un apropament principalment descriptiu, donat que es tractava d'una recerca documentació, però plantejat com un primer pas, necessari, per avançar cap a una anàlisi interpretativa. Ens interessava conèixer com eren materialment les diferents peces de roba i complements i, a partir d'aquí, la seua contextualització i significació a dintre del conjunt social, del patrimoni etnològic.

El Centre d'Estudis de la Indumentària Tradicional de les Terres de l'Ebre (CEITTE) és una entitat sense ànim de lucre que des del 1999 es dedica, com diu el seu nom, a la recerca, la conservació i la difusió de la indumentària tradicional, els oficis relacionats i les artesanies tèxtils en aquest territori. Quan

vàrem presentar el projecte, el Departament de Treball de la Generalitat havia aprovat un taller ocupacional d'indumentària tradicional a l'Entitat Municipal Descentralitzada (EMD) Jesús (Baix Ebre), on l'entitat té la seua seu social, amb l'objectiu de formar vuit dones en l'ofici de modista i a la vegada confeccionar una col·lecció de reproduccions que seria donada a la nostra entitat. Així, aquesta recerca havia de servir també per planificar les peces per reproduir.

En total vàrem localitzar i documentar 108 peces del període comprès entre la segona meitat del segle XIX i la primera meitat del XX. Formen un conjunt bastant complet i representatiu de les formes de vestir de la societat rural tradicional de la zona, principalment, amb algunes peces corresponents a altres oficis no pagesos. L'àmbit geogràfic es va concentrar a l'EMD Jesús, perquè ens interessava fer un estudi qualitatiu i en profunditat que ens permetés assentar les bases per fer recerques posteriors al territori.

La font principal d'informació ha estat la memòria oral. Es van fer entrevistes a cinc informants, totes dones, que eren també propietàries de les peces, heretades de la seua família. Les sessions es van dur a terme a casa de les informants, dintre de "l'espai femení", amb la presència d'altres dones amigues o familiars. Una part de l'entrevista era oberta, per parlar de les relacions al voltant de la indumentària; una altra part seguia un qüestionari tancat per tractar concretament les peces localitzades, la seua descripció, ús i història. Prèviament es va fer un buidatge d'alguns treballs dels folkloristes clàssics com Joan Amades i Ramon Violant, i de Joan Moreira, costumista de les Terres de l'Ebre, així com de treballs recents, com les publicacions del Museu Tèxtil i d'Indumentària de Barcelona. Cal esmentar també les valuoses aportacions del Grup Tortosí de Danses Folkloriques, que als anys 1970 va començar la recuperació de peces d'indumentària. Per a la catalogació de les peces i les seues parts, s'ha seguit en bona part el model que proposa el Museo Nacional de Cerámica, Madrid.² La informació es va adaptar posteriorment als requisits que marquen les fitxes de béns mobles de l'IPEC.

Una primera classificació dels grups socials segons les formes de vestir la trobem en el tipus de treball. En aquest sentit, diferenciem dos grups principals: els pagesos (que no eren sen-

Els pares de la núvia (esquerra) eren pagesos, mentre que els pares del nuvi eren menestrals. Imatge dels anys 1950 a Jesús. Fotografia: arxiu del CEITTE.

yors) i els altres, des dels menestrals (referit als oficis) fins als senyors. Mentre que en els primers podríem trobar peces d'indumentària amb característiques més específiques de la zona —perquè han estat confeccionades al lloc amb els materials d'allà i adaptades a les necessitats del tipus de conreu i clima, tot i que amb moltes semblances amb altres zones rurals similars— el vestuari de la resta seguia les tendències de la moda internacional. Dintre de cada grup apareixen subgrups segons la classe social, amb diferències respecte a la qualitat i quantitat en el grup dels pagesos i més remarcables en el grup dels altres, per les diferències d'estatus social, on les classes altes adquirien les peces més importants en grans ciutats fora del territori. A partir d'aquests grups, el vestuari personal comprenia diferents tipus de peces segons el seu

moment d'ús: de treball, de mudar o d'anar arreglat i els vestits especials per les cerimònies dels ritus de pas i per participar en els actes festius. Entre els grups d'edat no hem trobat diferències significatives; no existia el concepte de moda infantil, llevat de casos puntuals com el bateig o la importació del vestit de comunió de mariner, de manera que la roba dels infants era concebuda, en essència, com la dels adults.

El gènere apareix com a va-

riable diferenciadora en tots els grups. No solament en les formes de vestir sinó també en el tipus de relació que s'estableix. La roba es considera un assumpte del món femení: l'adquisició, la confecció (tot i que els oficis de més prestigi en aquest àmbit són desenvolupats per homes, com el de sastre), la neteja i la seua conservació... Aquestes tasques ocupaven una part important del seu temps i, de vegades, el treball es convertia en oci: quan es reunien al safareig o a cosir i brodar a la porta del carrer. La formació de la dona pagesa incloïa l'aprenentatge d'aquestes tasques i la seua destresa puntuava molt en la seua consideració social. La preparació cap al matrimoni requeria l'autoconfecció de l'aixovar, que s'iniciava de petites, amb la roba de casa i la roba interior amb previsió per la resta de la vida, inclosa la camisa d'alletar els nadons i la tovallola de cobrir per a rebre l'extrema unció. Unes peces d'artesanía personalitzades amb el nom de l'autora de la mateixa manera que un artista signa els seus

L'aixovar forma part del patrimoni que la núvia aporta al casament. Fotografia: Pepa Nogués (2002).

quadres. Durant les entrevistes, la descripció de les peces s'acompanyava d'una forta càrrega emocional i simbòlica; ens transportaven a la història de vida familiar de les informants, a la seua identitat. En una època en què les fotografies són inexistents o escasses, en un grup social amb poc patrimoni, aquests objectes esdevenen documents per reconstruir la memòria. Des d'aquest punt de vista, són una font molt rica per, tot estirant dels fils, reteixir la trama social i cultural d'aquella època, sobretot del món femení i, en el nostre cas, del rural.

Els materials d'aquesta recerca, juntament amb altres, varen servir per al muntatge de l'exposició itinerant *La societat tradicional a través del vestit*, que l'any passat es va mostrar en quatre poblacions de les Terres de l'Ebre. La presentació es planteja com una recerca aplicada: a cada lloc es fa un recull de fotografies i peces de roba que es documenten i s'inclouen en l'exposició, de tal manera que fem difusió de la identitat i la història locals a la vegada que treballem el nostre projecte de recerca.

Estudi dels jocs populars/tradicionals a la vall del Sió i als municipis del pla entre l'Ondara i el Sió (Urgell)

Pere Lavega, Francesca Bardají, Antoni Costes, Oriol Saula

Museu Comarcal de l'Urgell - Tàrraga

Amb la recerca IPEC-Documentació "L'estudi dels jocs populars/tradicionals de la vall del Sió i els municipis del pla entre l'Ondara i el Sió" (2002) es va cloure l'estudi dels jocs tradicionals a la comarca de l'Urgell, iniciat amb les recerques IPEC de la mateixa modalitat "Jocs populars/tradicionals al municipi de Tàrraga" (2000) i "Estudi dels jocs populars/tradicionals a la comarca de l'Urgell: la vall del Corb" (2001).

En el primer estudi s'indicava que els jocs, en tant que manifestacions socials i culturals, desencadenen formes singulars de relacionar-se amb els altres protagonistes i amb l'entorn. En el cas dels jocs urgellencs, les seves característiques confirmen que a l'hora de jugar és molt més important gaudir dels reptes que s'originen més que del fet de competir amb l'objectiu d'establir un guanyador i un perdedor, tal i com és preceptiu en l'esport. Les dades que mostren els jocs tradicionals a la vall del riu Sió i als municipis de la plana d'Urgell, així com en la vall del riu Corb

i el municipi de Tàrraga, confirmen que en el seu conjunt aquestes pràctiques tenen característiques molt semblants, la qual cosa fa pensar que des d'aquest punt de vista la comarca de l'Urgell constitueix una unitat força uniforme.

Objectius

Sent aquesta la darrera recerca d'inventari del patrimoni lúdic de la comarca de l'Urgell, els objectius d'aquest estudi es concretaren en els apartats següents:

Identificar els jocs tradicionals representatius a la vall del Sió i als municipis de la plana.

Descriure les regles i les condicions socioculturals dels jocs tradicionals per donar una visió contextualitzada d'aquestes manifestacions.

Interpretar les dades que aporten els jocs tradicionals de la comarca de l'Urgell seguint les directrius metodològiques encetades en el terme municipal de Tàrraga, en la vall del Corb, i a la pròpia de la vall del Sió i al pla.

1. IPEC-Documentació (2002).
2. LICERAS FERRERES, M.V.; VICENTE CONESA, M.V. *Fondos de indumentaria femenina en el Museo Nacional de Cerámica. Catálogo*. Madrid: Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Ministerio de Cultura, 1994.